

საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესია და საბჭოთა რელიგიური პოლიტიკა (XX საუკუნის 50-იანი წლები)

THE ORTHODOX APOSTOLIC CHURCH OF GEORGIA AND SOVIET RELIGIOUS POLICY (50S OF XX CENTURY)

ნინო გურჩიანი წმ.ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი
Nino Gurchiani St. Andrews Georgian University

<https://orcid.org/0009-0006-7546-9219>

საკვანძო სიტყვები: საბჭოთა ათეიზმი, რელიგიური პოლიტიკა, მართლმადიდებელი ეკლესია
Keywords: Soviet atheism, religious policy, orthodox church

ABSTRACT

The Apostolic Orthodox Church of Georgia has been an integral part of Georgian statehood and has maintained its significance throughout various historical periods. Despite numerous scientific works on the Church of Georgia, the study of the Soviet Union's ideology and its relationship with the Apostolic Church of Georgia remains relevant today. The Soviet system, with its socialist structure, opposed the national church in every aspect because its leaders understood that eliminating religious beliefs and ideas would facilitate the formation of a unified Soviet people. The establishment of the communist regime in Europe popularized and spread anti-religious ideology. Governing nations with different religious denominations became easier if their faiths were declared utopian. Communist ideologues claimed that communism itself was a new kind of faith, distinct from religion. Various studies have explored the history of the Apostolic Orthodox Church of Georgia, focusing on the relationship between the church and the state and the influence of political ideologies on these relations. The objectivity of Georgian Soviet historiography was compromised, preventing an open presentation of the Apostolic Orthodox Church's situation in Soviet Georgia and its struggle for independence. The political regime of the time dictated this bias. The study of the Church's history entered a new phase in the 19th century with the publication of Plato Ioseliani's *A Brief History of the Church of Georgia* in 1845. Research became more active in the early 20th century, particularly concerning the restoration of the Church's autocephaly. Notable works

by Georgian researchers include: Metropolitan Anania Japaridze: *History of the Apostolic Church of Georgia* (Vol. IV, Tbilisi 2003), *Church Councils of Georgia* (Vol. III, Tbilisi 2003), *History of the Apostolic Church of Georgia* (Tbilisi 2009), *Georgia: Collection of Church Laws* (Tbilisi 2010). Sergo Vardosanidze: *Centennial Chronicle of the Georgian Orthodox Apostolic Church (1917-2017)* (Tbilisi 2017), *Georgian High Priests in the 20th-21st Centuries* (Tbilisi 2010). Akaki Varazashvili: *Some Issues of the History and Autocephaly of the Church of Georgia* (Tbilisi 1999). Ketevan Pavliashvili: *History of the Apostolic Church of Georgia: 1800-1945* (Tbilisi 2008), *Georgian Orthodox Church in the 1930s-1940s* (Tbilisi 2002). Vakhtang Toradze: *History of the Orthodox Church of Georgia* (Tbilisi 2006). Givi Rogava: *How They Fought Against Religion and the Church in Georgia (1920s-1930s)* and *Religion and Church in Georgia (19th-20th Centuries)*. Eka Silagadze: Dissertation, *History of the Union of Militant Godless in Georgia 1928-1947*. These studies have provided deeper insights into the challenges faced by the Apostolic Orthodox Church of Georgia and have encouraged further research. This research focuses on the 1950s, a period that has not yet been studied comprehensively. The goal is to highlight the indicators of Soviet atheism and its impact on Georgian society and church life. The 20th century was marked by numerous political events that significantly influenced both secular and religious life. The history of the Apostolic Orthodox Church of Georgia is deeply intertwined with the nation's statehood. The continued study of its past, especially during the Soviet era, is essential for understanding the broader socio-political and religious dynamics in Georgia.

საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის ისტორიის შესწავლის საკითხს არაერთი ნაშრომი მიეძღვნა. მკვლევართა ინტერესს მოკლებული არ იყო ეკლესიისა და სახელმწიფოს ურთიერთობა, პოლიტიკური იდეოლოგიების გამოცხადილი ამ ურთიერთობებში. უნდა აღნიშნოს ისიც, რომ ეკლესიის ისტორიის შესწავლა, ამ ურთიერთობების გაშუქება, სხვადასხვა პერიოდში სხვადასხვანაირად ხდებოდა. კერძოდ, უცხოური და საბჭოთა ისტორიოგრაფია სხვადასხვა მიდგომებით განიხილავდა ეკლესიის ისტორიის საკითხებს, მის როლს პირველსა თუ მეორე მსოფლიო ომში და ასე შემდეგ. აღნიშნული მიდგომარეობა განპირობებული იყო იმ საერთო პოლიტიკური წყობიდან, რომელ ეპოქაშიც უხდებოდა მკვლევარს მოღვაწეობა.

ქართული საბჭოთა ისტორიოგრაფია მოკლებული იყო ობიექტურობას, ღიად და დაუფარავად ვერ წარმოაჩენდა საბჭოთა საქართველოში სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის მდგომარეობას, მისი მისწრაფებას და ბრძოლას თავისთავადობის გადარჩენისათვის. ასეთი ვითარება განპირობებული იყო იმ პოლიტიკური რეჟიმით, რომელიც ამ დროს ხელისუფლებაში გვევლინებოდა.

საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორიის კვლევა შეიძლება ითქვას, რომ XIX საუკუნეში ახალ ფაზაში შედის. პირველი მონოგრაფია ცნობილმა ისტორიკოსმა პლატონ იოსელიანმა გამოსცა 1845 წელს „საქართველოს ეკლესიის მოკლე ისტორია“. ამ მიმართულებით მუშაობა უფრო გააქტიურდა XX საუკუნის დასაწყისიდან, როდესაც დღის წესრიგში დადგა საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის საკითხი.

საბჭოთა რელიგიური პოლიტიკის შესწავლის დროს მნიშვნელოვანია განვიხილოთ პირველ რიგში ის წინამძღვრები, რომელთაც საფუძველი ჩაუყარეს საბჭოთა იდეოლოგიას. აღნიშნული საკითხის შესწავლის დროს მნიშვნელოვანია განვიხილოთ ის ფილოსოფიური შეხედულებები, რომელშიც თავს იყრის ათეიზმის ძირითადი მახასიათებლები. ჩვენთვის ცნობილია, რომ ათეიზმის, როგორც იდეოლოგიის შესწავლის დროს ფილოსოფიური სკოლების განხილვა არის მნიშვნელოვანი, თუმცა ამ ეტაპზე მხოლოდ იმ დეტალებს შევხებით, რაც ნათლად წარმოაჩენს საბჭოთა ათეიზმის საწყისებსა და მის კავშირს ევროპულ ათეიზმთან.

მეცნიერული ათეიზმი არის ფილოსოფიური დისციპლინა „(ბერდ. ა-უარყოფა, theos-ღმერთი)-ეს არის შეხედულებათა სისტემა, რომელიც კრიტიკული ანალიზის საგნად აქცევს რელიგიურ წარმოდგენათა მთელ კომპლექსს ღმერთზე, სულის უკვდავებაზე, პირად ხსნაზე, განკითხვის დღეზე, წინასწარგანზრახულობაზე, საიქიო მისაგებელსა და მისთანებზე. იგი თანმიმდევრული მატერია-

ლისტური პოზიციებიდან იძლევა რელიგიის უმწიფობის ფილოსოფიურ, ბუნებისმეცნიერულ და ისტორიულ დასაბუთებას“ (**ათეიზმის ისტორია და თეორია 1980, გვ.5**). შესაბამისად ათეიზმის მთავარი ამოცანაა გვაჩვენოს, რომ რელიგიას დამახინჯებული აქვს ადამიანის გონებაში სინამდვილის აღქმა. ათეიზმი ყოველთვის ცდილობდა დაენერგა პროგრესული იდეები და დაეფუძნებინა ახალი მსოფლმხედველობა. ათეიზმი აკრიტიკებდა რელიგიას და ცდილობდა მეცნიერული ახსნა მოეძებნა ყველა რელიგიური დოგმისათვის. კ. მარქსი წერდა: „ზეცის კრიტიკა მიწის კრიტიკად იქცევა, რელიგიის კრიტიკა-სამართლის კრიტიკად, თეოლოგიის კრიტიკა-პოლიტიკის კრიტიკად“ (**ათეიზმის ისტორია და თეორია 1980, გვ. 5**).

რენესანსის ეპოქა ანტირელიგიური შეხედულებების დასაწყისია, რომელიც სათავეს იღებს XIV-XVI საუკუნეებში. შუა საუკუნეების დოგმატური შეხედულებები, სრულიად შეცვალა ამ პერიოდმა და საზოგადოებრივი აზროვნების კურსი იწყებს გადასვლას სრულიად ახალ რელსებზე. რენესანსული მსოფლმხედველობა არ უპირისპირდებოდა რელიგიას, თუმცა უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ იგი შუა საუკუნეების ქრისტიანულ მსოფლმხედველობას დიდად დაშორდა. სწორედ „რენესანსი“ ითვლება აღორძინების სინონიმად და სწორედ აქ იწყება სქოლასტიკური აზროვნების ნგრევის პროცესიც. სწორედ ამ ცვლილებებმა მოამზადა ნიადაგი ათეისტური აზროვნების განვითარებისათვის, რასაც განმანათლებლობის პერიოდმაც დიდად შეუწყო ხელი. თუ შუა საუკუნეებში საზოგადოების აზროვნების მთავარი საწყისი წერტილი იყო უფალი, ყველაფრის საწყისად ითვლებოდა ის, შემდგომ უკვე განმანათლებლობის პერიოდში ცენტრალური ფიგურა ხდება ადამიანი. უარყოფილ იქნა ყველა ის დოგმა თუ შეხედულება, რომელიც მანამდე შუა საუკუნეების აზროვნებისთვის იყო დამახასიათებელი.

რენესანსული მსოფლმხედველობა ხასიათდებოდა „პელაგიაზმით“. ჰუმანისტები სწამდათ, რომ ადამიანი თანდაყოლილად კეთილია, სჯეროდათ მისი ყოვლისმომცველი შესაძლებლობების ინტელექტუალური მიმართულებით, ასევე სჯეროდათ, რომ ცოდვის ერთადერთი მიზეზი არის გაუნათლებლობა და რომ ადამიანს ყველა მიზნის მიღწევა შეუძლია. რენესანსის პერიოდში, შუა საუკუნეების შემდეგ პირველად ხდება ის, რომ ადამიანი ინტელექტუალურ ცხოვრებას თვითონ წარმართავს, ამაში არ ერევიან საეკლესიო პირები. ამ პერიოდშივე ჩნდება პირველად სკოლები, სადაც მოსწავლეები იღებენ განათლებას არა წმინდა წერილებზე დაყრდნობით, არამედ ჰუმანისტურსა და ანტიკურ ტექსტებზე დაყრდნობით. შესაბამისად ჩვენ ვხედავთ, როგორ იცვლება საზოგადოების მსოფლმხედველობა. შეიძლება ითქვას, რომ ამ პერიოდში მოღვაწე ადამიანები კრიტიკულად გა-

ნენყვნენ უკვე დამკვიდრებული ძველი შეხედულებებისადმი და თითქოსდა ნელ-ნელა დაიწყო მათი იდეოლოგიური დაპირისპირება ეკლესიის მიმართ.

საბჭოთა იდეოლოგია თავისთავად ეყრდნობა სწორედ რენესანსული პერიოდის მოაზროვნეების იდეებს და ცდილობს ეს კრიტიკა საფუძვლად დაუდოს საბჭოთა ათეიზმს. სანამ უშუალოდ საბჭოთა ათეიზმს და საბჭოთა რელიგიურ პოლიტიკას განვიხილავთ, ვფიქრობ შეუძლებელია გვერდი ავუაროთ განმანათლებლობის პერიოდს, რომელიც სათავეს ინგლისიდან იღებს, კლასიკურ სახეს კი XVIII საუკუნეში საფრანგეთში აღწევს.

XVIII საუკუნის განმანათლებლებმა ძირითადად ყურადღება გაამახვილეს ადამიანზე და მის ადგილზე სამყაროში. განმანათლებლობა თავისი არსით წმინდად ანტირელიგიურია და აქტიურად უპირისპირდება ცრურწმენებს და ქრისტიანობას. საბჭოთა კავშირი მარქსსა და ენგელსს დიდ ყურადღებას უთმობდა, რადგან სწორედ მათ წამოწიეს რელიგიაში სოციალური საფუძვლები წინა პლანზე. სოციალური საფუძვლების წინა პლანზე წამოწევა თავის მხრივ რელიგიას უკარგავს საკრალურობას და მარქსის ცნობილი თეზისი „რელიგია ხალხის ოპიუმი“ **(ლენინი 1958, გვ. 14)**. ხდება საბჭოთა კავშირისთვის ამოსავალი წერტილი. „რელიგია ხალხისთვის მოჩვენებითი ბედნიერებაა, სინამდვილეში კი ერთიცა და მეორეც ხალხის სულიერი სანამღავია, ფიზიკურად გამანადგურებელი“ **(ლენინი 1958, გვ. 14)**. ამ მოსაზრებათა ერთიანობას წამოადგენს საბჭოთა ათეიზმი.

ამრიგად საზოგადოებამ, რომელიც გაჯერებული იყო ჰუმანისტურ-რენესანსული იდეოლოგიით დაიწყო აზროვნება. საზოგადოებამ ჩამოაყალიბა ათეიზმი, რომელიც განმანათლებლობის პერიოდს, მარქსისა და ენგელსის შეხედულებებს დაეყრდნო. საბჭოთა საზოგადოებაში კი ამ მოძღვრებამ დიდ წარმატებას მიაღწია, მით უფრო მისმა პრაქტიკულმა გამოყენებამ. ჩამოყალიბდა საბჭოთა საზოგადოებრივი, პოლიტიკური მსოფლმხედველობა, რომელმაც წლების განმავლობაშიც კი არ დაკარგა სიმძაფრე და დღემდე XXI საუკუნეშიც კი პოსტსაბჭოთა ქვეყნები ებრძვიან საბჭოთა იდეოლოგიურ ნარჩენებს. საბჭოთა ხელისუფლების იდეოლოგიური „მანქანა“ დღესაც წარმატებით მუშაობს.

საბჭოთა ხელისუფლება მისი იდეების განმტკიცებისთვის, ყოველთვის ცდილობდა პროპაგანდისტული მანქანა აემოქმედებინა. საზოგადოება ინფორმაციულ ვაკუუმში იყო. საქართველო, როგორც სხვა დანარჩენი პოსტსაბჭოთა ქვეყნები იმყოფებოდა პოლიტიკურ, რელიგიურ, სოციალურ ვაკუუმში, საბჭოთა იდეოლოგია კი აქ დროთა განმავლობაში კარგად მუშაობდა. ხელისუფლება გაათიშე და იბატონე პრინციპით ცდილობდა საერთო ეროვნული ღირებულებების ჩაკვლას. XX საუკუნის 50-იან წლებში საბჭოთა საქართველოში ნიკიტა

ხრუშჩოვის ხელმძღვანელობით რელიგიური პოლიტიკის ინტენსიური ცვლილებები დაიწყო. ხელისუფლებამ აქტიურად დაიწყო ანტირელიგიური პროპაგანდა, რომლის მიზანი იყო ეკლესიის და რელიგიის გავლენის შესუსტება საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. განათლების სისტემა და მედია, მათ შორის გაზეთები, სკოლები და უნივერსიტეტები, ფართოდ გამოიყენებოდა ათეისტური იდეების გავრცელებისათვის. ხრუშჩოვის რეჟიმმა განახორციელა ათეიზმის განვდილი მეთოდები, რათა საზოგადოება დაერწმუნებინა რწმენის უსუსურობაში. საბჭოთა პერიოდის რელიგიური პოლიტიკა არა მარტო იმ დროინდელი საზოგადოებრივი ცხოვრების განხილვას გულისხმობს, არამედ დღემდე აქტუალურია და ისტორიული კვლევის თვალსაზრისით მნიშვნელოვან ინფორმაციას შეიცავს. თავის დროზე ლენინმა „ღვთის შესახებ ყოველ იდეას ყოვლად წარმოდგენელი სიბილწე“ უწოდა. ამის შემდეგ ამ „სიბილწეს“ უტევდნენ თავად ბილწი და გახრწნილი ადამიანები, მაგრამ ამაო აღმოჩნდა ეს შერკინება. ებრძოდნენ საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელ ეკლესიას: ანგრევდნენ ტაძრებს, ხურავდნენ სამონასტრო კერებს, დასცინოდნენ, ავინროვებდნენ, ხვრეტდნენ, ფიზიკურად სპობდნენ და ანადგურებდნენ სასულიერო პირებს. საბჭოთა სახელმწიფო - ახალი სტალინური რელიგიის შემქმნელი, თავად კერპმსახური, მაინც უძლური აღმოჩნდა ღმერთთან და რწმენასთან პირისპირ. „რელიგია კვდება, მაგრამ სიკვდილი არ უნდა“ **(გეგეშიძე 1973, გვ. 7)** - სულწაბლად ჩასაფრებული უცდიდნენ ამ დღეს.

რამდენი დევნა და განსაცდელი არ გადაუტანია ქრისტიანობას საუკუნეთა განმავლობაში. როგორც იტყვიან, ლენტი გაიჭრა იმპერატორ ნერონის დროს. იყენებდნენ ათასგვარ საშუალებას - დაპატიმრებას, გადასახლებას, წამებას, საჯაროდ აბუჩად აგდებასა და ღვთისმსახურების ხოცვა-ჟლეტას. მაგრამ, „ამ მხრივ, ალბათ, ვერაფერი შეედრება კომუნისტ ბოლშევიკების მიერ მოწყობილ დევნა-შევიწროებას. ეკლესიის ეზოში შეყრილ მორწმუნეებს, მოხუცებს, ქალებს და ბავშვებს უგინებდნენ სინმინდეებს, რომელთაც ისინი ცხოვრების მანძილზე სასოობდნენ, ამსხვრევდნენ წმინდა ხატებსა და ჯვრებს, ბილწავდნენ წმიდათაწმინდა საკურთხევლებს. წვერებით ათრევდნენ მოხუც მღვდლებს, გუმბათებსა და სამრევლოებიდან ყრიდნენ ჯვრებს და ზარებს, ძარცვავდნენ და აჩანაგებდნენ საუკუნეთა მანძილზე ნაგროვებ სასულიერო განძს. დიოდა უდანაშულო ადამიანთა სისხლი, საგანგებოდ და მიზანმიმართულად ფეხქვეშ ითელებოდა სარწმუნოებრივი გრძნობა ღვთის მოსიყვარულე ადამიანებისა, მაგრამ იმის გამო, რომ ქრისტიანობა საქართველოში წარმოადგენდა არა მხოლოდ რელიგიურ მიმართულებას, არამედ ეროვნულ სარწმუნოებას, ბოლშევიკ-კომუნისტები მასთან ერთად ქართველი ხალხის

ეროვნულ გრძნობებსაც ბილწავდნენ... საქართველოს არც ერთი მტერი, არაბების შემდგომ, არ იყო ქართველი ხალხისათვის უფრო საშიში და ვერაგი, ვიდრე - რუსულ-ბოლშევიკური ხელისუფლება. ბოლშევიკები ანგრევდნენ ეკლესიებს, ღვთისმსახურებს ანამებდნენ, როგორც ფიზიკურად, ისე სულიერად, ხალხის წინ აიძულებდნენ უარეყოთ წმინდა სარწმუნოება. ყველა ვერ უძლებდა ზეწოლას. მოძღვართა ბედს მორწმუნეებიც იზიარებდნენ იმით, რომ კომკავშირელები ზნეობრივად აბუჩად იგდებდნენ მათ გრძნობებს, ე.წ. „კომკავშირული შობით“, „კომკავშირული აღდგომით“, „სამოქალაქო ქორწინებით და ნათლობით“ (ჯაფარიძე 2009, გვ. 114).

ბევრს ოცნებობდნენ, ზოგადად რელიგიური ცნობიერების გაქრობაზე: „რელიგია ისტორიული კატეგორიაა. იყო დრო, როცა რელიგიური ცნობიერება, საერთოდ, არ არსებობდა; იყო დრო, როცა რელიგია საზოგადოებრივი ცნობიერების გაბატონებული ფორმა გახდა და დადგება დრო, როცა რელიგიური ცნობიერება არ იარსებებს“ მიუხედავად ყველაფრის, ვერ აისრულეს წადილი - ნანატრი დრო არ დადგა!

კომუნისტური რეჟიმის დამყარების დღიდან საქართველოს ეკლესია სრული გადაგვრების საფრთხის წინაშე აღმოჩნდა და ქვეყნის განვითარება-წინსვლის საქმეში მისი ისტორიული ფუნქცია უაღრესად შეიზღუდა. საქართველოს ეკლესიის საჭეთმპყრობელები 30-იანი წლების მიწურულიდან დროის შესაბამისად მოქმედებდნენ, ხელისუფლებასთან ლოიალურ მოდგომას ამჯობინებდნენ, რაც იმ ეტაპზე ეკლესიის გადარჩენის საწინდარი უნდა ყოფილიყო. მიუხედავად საქართველოს ეკლესიის ასეთი მიდგომისა, მთავრობა მაინც უნდობლობით იყო განწყობილი.

ისტორიული მეხსიერება ყოველთვის გვარწმუნებდა იმაში, თუ რა დიდი ძალა ჰქონდა ეკლესიას, საზოგადოებრივი ცნობიერების ჩამოყალიბების პროცესში. ეს კარგად ესმოდა საბჭოთა რეჟიმსაც და სწორედ ამიტომ მისი მთავარი სამიზნე ეკლესია გახდა. ყოველივე ეს ძალიან კარგად ესმოდათ საქართველოს ეკლესიის საჭეთმპყრობეებს, რომელთა უმთავრესი ოცნება საქართველოს სამოციქულო მართმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენა იყო. სწორედ ამიტომ იყო რომ XX საუკუნის II ნახევარში ეროვნულ-განმათავისუფლებელმა მოძრაობამ საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის პროცესში აქტიურად ჩართო ქართველი სამღვდელოება. მათ პოლიტიკური თავისუფლების მოთხოვნას დაუმატეს რელიგიური თავისუფლების მოთხოვნაც. კათალიკოს-პატრიარქს კალისტრატეს ჰქონდა ის ძალა, რომელიც სჭირდებოდა იმ ხნად საქართველოს ეკლესიას. რაღატქმუნდა კალისტრატეს ჰყავდა მომხრეებიც და მოწინააღმდეგეებიც. ნაწილი იზიარებდა მის ხედვას, ნაწილი კი უპირისპირდებოდა მას. ამ კუთხით საინტერესოა

განვიხილოთ კალისტრატეს შეურიგებელი ოპონენტის დავით კაჭახიძის პოზიცია, თუ მის მოსაზრებას შევადგებთ, რეალურად საქართველოს მართმადიდებელი ეკლესიის ისტორიაში დგება დრო, რომელსაც უკეთესობისკენ უნდა შეეცვალა არსებული მდგომარეობა. მაგრამ აქვე არ უნდა დავივიწყოთ ისიც, რომ კალისტრატეს უწევს უმძიმესი რეალობის წინაშე დგომა. 1940 წელს მოქმედი ეკლესიები 15-ამდე, სასულიერო პირები კი 128-მდე შემცირდა. ხელისუფლება კი ყოველმხრივ ზღუდავდა ეკლესიის დამოუკიდებელ ქმედებას. სასულიერო პირებს არა მარტო ართმევდნენ სიტყვის თავისუფლებას, არამედ მათ ფიზიკურადაც უსწორდებოდნენ. უწმინდესმა და უნეტარესმა კალისტრატემ დაიწყო უთანასწორო ბრძოლა ბოლშევიკური ხელისუფლების წინააღმდეგ.

1939 წლის დეკემბერში უწმინდესმა და უნეტარესმა კალისტრატემ სცადა უშუალოდ ი. სტალინს დაკავშირებოდა: „ თქვენ სიჭაბუკითგანვე არ სცანით ძილი თვალთა, რული წამთა და განსვენება ხორცთა ტვირთმძიმეთა და მაშვრალთა ცრემლითა მოსასპობად, ამისთვის მადლიერმა ერმა დაგსვათ ძლიერთა თვისთა შორის და შეგმოსათ დაუჭნობელი დიდებით“ (ჯარდოსანიძე: 2017, გვ. 276), ამ წერილის შემდგომ დღის წესრიგში დადგა სვეტიცხოვლისა და სიონის დახურვის საკითხი. თუმცა პოლიტიკური ვითრებიდან გამომდინარე, საბჭოთა კავშირზე გერმანული ფაშიზმის თავდასხმის შემდეგ საბჭოთა ხელისუფლება მიხვდა, რომ მას სწორედ ახლა სჭირდებოდა საზოგადოების მთლიანი ძალა მიემართა მტრის წინააღმდეგ, წინააღმდეგ შემთხვევაში იცოდა რომ კატასტროფა გარდაუვალი იქნებოდა.

მეორე მსოფლიო ომმა ერთგვარად შეცვალა როგორც ქვეყნის პოლიტიკურ-ეკონომიკური, ისე საქართველოს ეკლესიის ვითარება. საბჭოთა ქვეყანას ომის მსვლელობის დროს არა მხოლოდ გარე ძალების დახმარება, არამედ შიგნით, სახელმწიფოში ესაჭიროებოდა დასაყრდენი ძალა. ასეთ საყრდენად ხელისუფლებამ ეკლესია მიიჩნია. სწორედ ეკლესიის გამოყენებით უნდა მომხდარიყო საქართველოში ეროვნული ინტერესებისა თუ მისწრაფებების საერთო სოციალური ინტერესებით ჩანაცვლება. აღნიშნულმა მიზეზმა განაპირობა საბჭოთა ხელისუფლების პოლიტიკის შეცვლა საქართველოს ეკლესიის მიმართ. ხელისუფლება მთელი ძალით ცდილობდა ეკლესიის ავტორიტეტის გამოყენებას მოსახლეობაში თავის სასარგებლოდ, ასევე ეროვნული ინტერესებიდან ეკლესიის ჩამოცილებას. აღნიშნული მოვლენა რა თქმა უნდა არ ნიშნავდა იმას, რომ სასულიერო პირები და საქართველოს ეკლესია მისი ნდობით აღჭურვილ ორგანოს წარმოადგენდა. ხელისუფლება ეკლესიაზე ზედამხედველობის დაწესების ახალი მეთოდების შემუშავებას შეუდგა. ომით გამოწვეული მძიმე სულიერი თუ ფიზიკური

მდგომარეობა ხალხს ეკლესიისკენ უბიძგებდა. საბჭოთა მმართველობა კი ზეწოლისა თუ თვალთვალის ხერხებს აძლიერებდა. ამ თვალსაზრისით კვლავ „მებრძოლი ათეისტები“ იყვნენ გამორჩეულები, რომლებიც აგენტების აგზავნიდნენ ტაძარში სამღვდელოებისა და მრევლის სულისკვეთების უკეთ შესასწავლად (**ბენდელიანი 2002, გვ. 85**). აღნიშნულის დასტურია 1942 წელს აღდგომის დღესასწაულის შესახებ ერთ-ერთი აგენტის წერილი: „ეკლესიაში ხალხი არ ეტეოდა. აქ თავი მოეყარა, როგორც მორწმუნეებს, ისე მერყევ ელემენტებსაც, მათ შორის მნიშვნელოვანი რაოდენობით იყვნენ ფრონტიდან დაბრუნებულებიც. ბევრი მათგანი საბჭოთა უნთებდა ხატს და ლოცულობდა, ერთი პიროვნება, რომელიც ჯარისკაცის ფორმაში იყო გამოწყობილი მღვდელ-დიაკონთან ფუსფუსებდა... (**სუიცსა, ფ. 1547, აღწერა 1, საქმე 144**). ეს პატარა მონაკვეთიც ნათლად ადასტურებს არსებულ მდგომარეობას.

არსებული პოლიტიკური მდგომარეობა სწორად იქნა შეფასებული საქართველოს ეკლესიის მხრიდან, შეიძლება დღეს ეკლესიის ეს გადაწყვეტილება უარყოფით კონტექსტში განიხილოს ვინმემ, მაგრამ იმ პერიოდში, რეპრესია გამოვლილი ეკლესიისთვის საჭირო იყო თანადგომა გამოეცხადებინა ფაშიზმის წინააღმდეგ ბრძოლაში და რეალურად გვერდით დადგომოდა იმ პოლიტიკურ ძალას, რომელიც მას ავიწროვებდა. ომის დაწყების დღიდან საქართველოს ეკლესიამ ანტიფაშისტურ ორიენტაციას დაუჭირა მხარი. ამის ნათელი დასტურია 1941 წლის 24 ივნისს კათოლიკოს-პატრიარქის კალისტრატე ცინცაძის მიმართვა საქართველოს უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმისა და სახკომსაბჭოს სახელზე, სადაც ის აღშფოთებას ვერ მალავს ფაშისტური გერმანიის საბჭოთა ქვეყანაში შემოჭრის გამო. საქართველოს ეკლესია ცდილობდა სახელმწიფოს ინტერესებიდან გამომდინარე ემოქმედა, ის აქტიურად ჩაება სამომავლო ომში გამარჯვებისათვის სასარგებლო აგიტაცია-პროპაგანდაში. სავსებით შეიძლება ითქვას, რომ საბჭოთა მთავრობის საეკლესიო პოლიტიკა კომპრომისისკენ იყო მიმართული, აშკარად იკვეთება პარტიის ფრთხილი დამოკიდებულება ეკლესიისადმი. რუსეთის რიგ რეგიონებში მასიურად დაიწყო 20-30-იან წლებში დახურული ეკლესია-მონასტრების ხელახლა გახსნა. მსოფლიო ომმა და შემდეგ უკვე სამომავლო ომმა გარკვეულად შეამსუბუქა საქართველოს ეკლესიის და ზოგადად ეკლესიის მდგომარეობა. მართალია „შემსუბუქების პოლიტიკა“ მიზანმიმართულად სხვა ინტერესებს ემსახურებოდა, მაგრამ მაინც ამ თვალსაზრისით საქართველოშიც დაიწყო გარკვეული ნაბიჯის გადადგმა. საქართველოს სამრევლოებმა აქტიურად მოითხოვეს დახურული ეკლესიების გახსნა. აღნიშნული საკითხის გადაწყვეტა საკმაოდ გაჭიანურებული იყო და შეგნებულადაც წიანურდე-

ბოდა. მათი ქმედებებიდან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ, რომ საბჭოური საეკლესიო პოლიტიკა შთაბეჭდილებას ქმნიდა თითქმის მზად იყო ეთანამშრომლა ხალხთან, დაეცვა მისი სარწმუნოებრივი ინტერესები, ხოლო ადგილობრივი ხელისუფლება კი უხეშად არღვევდა დადგენილ კანონებს.

XX საუკუნის 30-იან წლებში საბჭოურ სისტემაში შემავალი ყველა რესპუბლიკის მსგავსად საქართველოც სოციალიზმის სტადიაში შევიდა. სარწმუნოების საკითხში ლენინური პრინციპის განხორციელება გულისხმობდა სახელმწიფოსაგან ეკლესიის გამიჯვნას. კომუნისტურმა სისტემამ უარყო ეკლესიის სახელმწიფოებრივი იდეოლოგია, რადგან ეკლესია ეროვნული ინტერესების მატარებელი იყო. ათეიზმმა, რომელსაც საბჭოთა კავშირი ემყარებოდა, ჩამოყალიბებული სახე, ლენინის მმართველობის პერიოდში მიიღო. ლენინმა, შეძლო და ისტორიის შუქზე სულ სხვა კუთხით ახსნა რელიგიისა და ათეიზმის ბევრი მნიშვნელოვანი საკითხი. მარქსის ცნობილი დებულება, „რელიგია ხალხის ოპიუმია“, ლენინის აზრით, მარქსის მსოფლმხედველობის მთავარი ქვაკუთხედი და მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია რელიგიის გაგების საკითხში. საბჭოური ათეიზმის ძირითადი მიზანი, რელიგიის ყალბი, ანტიმეცნიერული ბუნებისა და მისი, ისტორიული წარმავალი ხასიათის წარმოჩენა იყო. ლენინს მიაჩნდა, რომ რელიგია ადამიანის განვითარების მაღალ საფეხურზე გაქრებოდა და მთელს მსოფლიოში კომუნიზმი დამყარდებოდა. საბჭოთა კავშირში ანტირელიგიური პროპაგანდა ყოველთვის იყო პოლიტიკური ამოცანისა და იდეოლოგიის განუყოფელი ნაწილი.

საბჭოთა კავშირში, განსაკუთრებული ყურადღება ექცეოდა იდეოლოგიური მუშაობის საკითხს, რომელიც ძირითადად მშრომელთა მასების კომუნისტური იდეოლოგიით აღზრდაზე იყო ორიენტირებული. საბჭოური მანქანა ცდილობდა მარქსისტულ-ლენინური თეორიით აღეზარდა საზოგადოება და ამ მიზნის განსახორციელებლად, მთავარი იერიში რელიგიაზე მიიტანა. ხელისუფლებას კარგად ესმოდა, რომ თუ საზოგადოებას წაართმევდა რელიგიას, ჩაახშობდა მათ ხმასაც. ქვეყანაში რელიგიის დაძლევისა და ათეიზმის დამკვიდრების საქმეში საბჭოთა მთავრობა სხვადასხვა საზოგადოებრივ ორგანიზაციებს ეყრდნობოდა, სწორედ მათი მეშვეობით უნდა მომხდარიყო ქვეყნის საშინაო პოლიტიკის სარწმუნოებრივ საკითხში მნიშვნელოვანი გარდაქმნები. საბჭოთა ათეისტურმა პოლიტიკამ მკვეთრი ხასიათი შეიძინა ვლადიმერ ლენინის დროს, როდესაც ანტირელიგურმა შეხედულებმა თუ ქმედებებმა საკმაოდ აგრესიული სახე მიიღო. მოგვიანებით აშკარა გახდა, რომ XX საუკუნის 20-30-იანი წლებში ეკლესიის მიმართ გატარებულმა მკაცრმა პოლიტიკამ 40-იან წლებში მისთვის საპირიპირო შედეგი გამოიღო. მეორე მსოფლიო ომმა

გარკვეულწილად განაპირობა ხელისუფლების პოლიტიკის შერბილება ეკლესიის მიმართ. საქართველოს ეკლესიის მეთაურებმაც შეცვალეს თავიანთი მიდგომა თუ დამოკიდებულება ხელისუფლებისადმი. საბჭოურ პოლიტიკასთან ლავირების მეთოდით სასულიერო დასი ცდილობდა ეკლესიისთვის საჭირო და სასარგებლო ნაბიჯების გადადგმას. საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია, თვითგადარჩენის მიზნით, თანამშრომლობდა საბჭოთა ხელისუფლებასთან და ამავდროულად, ცდილობდა მისი ადგილი დაეკავებინა მსოფლიო საეკლესიო სივრცეში. საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის დათმობითმა პოლიტიკამ, გააჩინა მისი საერთაშორისო ასპარეზზე გამოჩენისა და ავტოკეფალიისთვის ბრძოლის შესაძლებლობა. ეკლესიის მიერ, არჩეული პოლიტიკის შედეგად, საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესია განეწიანდა ეკლესიათა საერთო საბჭოში. ქართული ეკლესიის დათმობითი პოლიტიკა, დღემდე სადაო საკითხია და მისი ერთმნიშვნელოვნად დადებითი ან უარყოფითი შეფასება შეუძლებელია. დანამდვილებით შეიძლება ითქვას მხოლოდ ის, რომ დათმობითი პოლიტიკა იყო ის ძირითადი ბერკეტი, რომლითაც ეკლესია გაუმკლავდა საბჭოთა ხელისუფლების მიერ, რელიგიურ ინსტიტუტებზე მიტანილ იერიშს და შემდგომში, საბჭოთა კავშირის დაშლის პარალელურად, მალევე შეძლო ავტოკეფალიის აღდგენა.

რელიგიური ვითარება კიდევ უფრო შეიცვალა ნიკიტა ხრუშჩოვის დროს, რომელიც სტალინის მონაპოვარის უგულებელყოფის ქმედებებთან არის დაკავშირებული. ნიკიტა ხრუშჩოვმა კიდევ უფრო გააძლიერა ზეწოლა სარწმუნოებაზე. სწორედ ამას ემსახურებოდა „მეცნიერული ათეიზმის“ პროპაგანდის ფართოდ გაშლა საბჭოთა ქვეყნებში. მიზნის მიღწევის საუკეთესო საშუალებას კი ჟურნალ-გაზეთები წარმოდგენდა, სადაც აქტიურად ისმოდა ანთისარწმუნოებრივი მოწოდებები. ასეთ ვითარებაში საინტერესო იყო როგორი დამოკიდებულება ჰქონდა საქართველოს ეკლესიას საბჭოთა პოლიტიკისადმი? რა ქმედითი ნაბიჯები გადაიდგა საქართველოს ეკლესიის თვითმყოფადობის გადასარჩენად? ფაქტია, რომ საქართველოს ეკლესიის მეთაურები კარგად აცნობიერებდნენ ხელისუფლების მზაკვრულ პოლიტიკას. მათთვის წინააღმდეგობის გაწევა იმავე აგრესიული ფორმით მხოლოდ ზიანს მოუტანდა ისევ საქართველოს ეკლესიას, ამიტომ ხელისუფლებასთან თანამშრომლობის გზით შეეცადნენ ეკლესიის გადარჩენას.

ლიტერატურა

- ათეიზმის ისტორია და თეორია (1980).** ათეიზმის ისტორია და თეორია: დამხმარე სახელმძღვანელო. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- ლენინი, ვ.(1949).** სოციალიზმი და ხედიგია. თხზულებანი (მეოთხე გამოცემა, ტომი 5). სახელგამი.
- ლენინი, ვ. (1950).** სოციალიზმი და ხედიგია. თხზულებანი (მეოთხე გამოცემა, ტომი 10). სახელგამი.
- ლენინი, ვ. (1950).** მუშათა პარტიის დამოკიდებულება ხედიგიისადმი. თხზულებანი (მეოთხე გამოცემა, ტომი 15). სახელგამი.
- გეგეშიძე, დ. (1986).** საქართველოში ხედიგიისა და ეკლესიის მდგომარეობის ბუჟუაზიუდ-კდეიკადუიფადისიფიკაციის კიტიკა. საბჭოთა საქართველო.
- ფანჯიკიძე, თ. (2003).** ხედიგიუხი პიოცესები საქართველოში XX და XXI საუკუნეთა მიჯნაზე. ლეგა.
- ვარდოსანიძე, ს. (2017).** საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ასწროვანი მატიანე (1917-2017 წწ.).
- სუიცსა, ფ. (1547).** აღწეხა 1, საქმე 144.